Erzurum'da bir İngiliz casusu

ANALİZ

Okt. Dr. Yavuz ÖZDEMİR

İngiliz yarbayı Rawlinson 18 Nisan 1919'da Yüzbaşı Crawford'u Trabzon'da bırakıktan sonra Erzurum'a doğru yola çıkmıştır. 19 Nisan'da Gümüşhane'de İstanbul'a gitmek üzere bulunan Yakup Şevki Paşa, Rawlinson'a bölgedeki durum hakkında bilgi vermiştir. (1) Erzurum'a varmak amacıyla çıktığı yolculuğunda Rawlinson, bölgedeki iklim şartları dolayısıyla pek çok güçlükle karşılaşmış ve hatta kendi açısından tatsız bir olay (*) da yaşamıştır. (2) Gümüşhane'de bir aya yakın bir süre kalmak lüzumunu hisseden Rawlinson, bölgedeki yeraltı zenginlikleri hakkında ön çalışmalarda bulunmuş (3) ve yanındaki on kadar askerle 22 Nisan 1919 tarihinde Erzurum'a varabilmiştir. Rawlinson'a o zaman Kuşculu Ahmet Bey'e ait olup halen Ankara Oteli'nin bulunduğu bina tahsis olunmuştur (4).

Erzurum'a ilk gelen yabancı heyetin başkanı olan İngiliz Yarbayı Rawlinson'un görevlendirilmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerden birincisi bölgede bulunan Türk ordusunun güçlü bir durumda bulunması idi (5). İkinci sebep ise Rusya'da 1917'de meydana gelen Bolşevik İhtilâli'nin İngiltere'ye ulaşmadan İngiltere tarafından Anadolu'da tutulmak isteğidir. Söz konusu sebeplerle ilgili olmak kaydıyla Ermenilerin korunup kullanılması (6) ve hatta Ermenilerin göz koyduğu altı şark vilâyetini işgal etmek ve yöreye İngiltere'nin himayesinde muhtariyet vererek, Kafkasya'ya ulaşmak, Batum ve Bakû'yu işgal ederek, buradaki kontrol tesislerinden istifade etmekti (7). Ayrıca İngiltere'nin doğuya önem vermesinin bir sebebi de İran'daki çıkarlarının kaybolması endişesi olmuştur. Bütün bunların yanında bölgedeki mevcut hareketlenmeler de Rawlinson'un tayininde rol oynamıştır.

Rawlinson'un tayinine yol açan sebeplerdeki çeşitlilik O'nun görevinde de çok yönlülüğe yol açmıştır. Rawlinson'un resmi görevi, Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince, Türk ordusunun silahlarını toplama (8), ordunun terhis işini kontrol etme, mütareke şartlarına aykırı bir hareket olup olmadığını denetleme (9) ve Osmanlı ordusuna ait silahları işgal kuvvetlerinin kontrolune tabi depolara sevk eylemeyi temin etmekti (10). Resmi görevinin dışında Rawlinson, bağımsız bir Ermenistan kurulması olanaklarını araştırmak ve Türklerin silahlarını teslim etmelerini sağlamak (11), bu silah ve cepheaneleri Kafkas Ermenilerine götürmek Anadolu'da olup bitenleri yakından takib etmek görevi idi (12). Bu konuda Mareşal Fevzi Çakmak'ın fikri şudur: "İngilizler Kafkasya'yı işgal ettikten sonra Ermeni hükümetini teşkil ile Kars'ı ele geçirmişler ve Vilâyet-i Şarkiyeyi de Ermenistan ve Kürdistan namiyle kendilerine bağlı bir hükümetçik haline koymaya teşebbüs etmişlerdi. Fakat Yakup Şevki Paşa'nın Kafkasya'dan Erzurum'a çektiği ordusu tam ve mücehhez bir halde elde bulundukça bunu yapmaya muvaffak olamadık

Casus Rawlinson

Rawlinson ailesi, Wash körfeziyle Kuzey denizi arasında, Büyük Britanya'nın doğusunda tarımla ve çeşitli tipte hayvancılığı birleştiren kırsal kesimin ağır bastığı bir yönetim bölümü olan Norfolk'un merkezi olan tarihî Norwich kentinde oturmakta olup çiftçilikle iştigal etmişlerdir.

Rawlinson ailesi, İngiliz soylularının soyadının önünde kullanılan, zenginlik ve asalet alameti sayılan "Lord" ünvanına da sahiptir.

Sözkonusu ettiğimiz Rawlinson ailesi içerisinde askerlik sahip olanlar olduğu gibi ayrıca politikacı, diplomat ve oryantalist olanlarda bulunmaktadır. Özellikleri hakkında bilgiler sunduğumuz Rawlinson ailesinin bir ferdi olarak 1867'de dünyaya gelen Alfred (Frederick) Rawlinson, askeri okullarda tahsilini tamamlayarak orduya denizci subay olarak katılmış ve İngiliz donanmasında Birinci Dünya Savaşı'nda görev yapmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın itilaf devletlerinin galibiyeti ile sonuçlanması üzerine Osmanlı Devleti ile imzalanan Mondros Mütarekesi'ne uyulup uyulmadığının kontrolü meselesi gündeme gelmiş ve mütareke kontrol memurlukları ihdas edilmiştir. Mütareke kontrol memurlarının görev yapacağı yerler genelde jeopolitik açıdan önemli mevkiler olarak seçilirken, söz konusu yerlere tayin edilecek görevliler de özellikle seçilmiştir. İşte böyle bir ortamda jeopolitiği son derece hassas olan yer olarak Erzurum görülürken, seçilenler arasında en önemlisi ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lodr Curzon'un yeğeni Rawlinson da Erzurum'da görevlendirilmiştir.

larından Yakup Şevki Paşa'yı İstanbul'a celbedip Malta'ya sevk ile Erzurum ve Sarıkamış'a da Miralay Rawlinson'u icrayı faaliyette memur etmişlerdi" (13).

1 Alfred Rawlinson, Adventures in the Near East (1918-1922) London, 1923, s. 169-170.

* Söz konusu olay şöyledir: Mahmut Kemal (Yanbek) Bayburt'un Maden nahiyesi müdürüdür. İngiliz yarbayı Rawlinson Kop Dağı üzerinden aşarak Erzurum'a gitmektedir. Erzurum Valisi Rawlinson'un Kop dağından bir an önce gelmesi için Maden Müdürü Mahmut Kemal Bey'e elden gelen yardımı yapmasını emr etmiştir. Rawlinson jandarmaların muhafazası altında, yolun karlı ve buzlu olması nedeniyle Kop köylülerinin öküzleriyle çekilen otomobilinin içinde dağa tırmanıyor. Öküzler yorulmuştur. Köylüler öküzlerini dinlendirmek ve biraz da ot vermek için Mahmut Kemâl Bey'den izin istiyorlar. Mola veriliyor. Rawlinson molaizninin kendisinden alınmadığına sinirlenmiştir. Tercümanla Mahmut Kemal Bey'e "Beni omuzlarında taşımak zorunda olan bu millete neden izin almadan mola verdirdin?" diyor. Ve daha ileri geri sözlerle Mahmut Kemal Bey'in üzerine yürüyor.

Rahmetli (Mehmed Hocaoğlu'nun hocası) milliyetçi, vatansever, cesaretli idi. Rawlinson'un bu sözleri O'nu çileden çıkarıyor. Her şeyi (asılmayı da) göze alıyor. Rawlinson'u yumruk, tokat, sille, tekme ile bir güzel patakl ıyor. Ve tercüman aracılığıyla "Türk milletinin büyük bir millet olduğunu, hiç bir zaman İngilizlere boyun eğmeyeceklerini" söylüyor. Rawlinson neye uğradığına şaşkın otomobiline dönmüştür. Erzurum'a varınca astıracağını söylüyor. Mahmut Kemal Bey yeniden öfkeleniyor ve tabii ağzına geleni söylüyor.

Rawlinson Erzurum'da valiye Mahmut Kemal Bey'den dayak yediğini söyle miyor. Saygısızlık ettiğini söylüyor. Vali Mahmut Kemal Bey'i nahiye müdürlüğünden azl ediyor.

2 *Mehmed Hocaoğlu, Ar şiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler, İstanbul, 1976, s. 587*

3 *Sabri Özcan San, Rus ların Gümüşhane İlini İşgali, Ankara, 1987, s. 38*

4 *Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, Ankara, 1946, s. 71*

5 *Ahmet Özgiray "Milli Hakimiyet Işığı Altında M. Kemal Paşa, A. Rawlinson Görüşmeleri", Palandöken, sayı:2 (9 Eylül 1988), s. 9*

6 *Nejdet Göyünç, Osmanlı İdaresinde Ermeniler, İstanbul, 1983, s. 55*

7 *Ali İhsan Sabis, Harp Hatıralarım (İstiklâl Harbi ve Gizli Cihetler), C. V, Ankara, 1951, s. 7*

8 *Cemal Kutay, Türk Milli Mücadelesinde Amerika, İstanbul, 1979, s. 111*

9 *Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, Ankara, 1946, s. 71*

10 *Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, c. I, Ankara, 1966, s. 47*

11 *Lord Kinross, Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu (Çev: Necdet Sander), İstanbul, 1988, s. 219*

12 *Halide Edib Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtihanı, İstanbul, 1987, s. 43*

13 *Tevfik Bıyıkoğlu, Atatürk Anadolu'da (1919-1921), Ankara, 1959, s. 162-163*